

De angels van de Letse bijenkorf

Pieter Lagrou

Docent hedendaagse geschiedenis (Université Libre de Bruxelles).

Zedelgem zal het infobord bij zijn omstreden monument vervangen. Correcte duiding is belangrijk, vindt Pieter Lagrou, want het verhaal van de Letse collaboratie is complex.

De Letse hoofdstad Riga in 1943, tijdens de nazibezetting. Getty

Zedelgem huldigde in 2018 een monument in voor de 12.000 Letse SS'ers die er in 1945-46 in een Brits krijgsgevangenenkamp verbleven: De Letse bijenkorf voor vrijheid ([DS 26 juni](#)). Het monument en de huldigen die

er plaatsvonden, zijn zonder meer fout en schandalig. Maar hoe kwam het zover?

In de jaren 90 verkocht het ministerie van Defensie een munitiedepot van het leger aan de Vlaamse overheid, die er besloot een natuurreservaat van te maken. Toen de barakken werden afgebroken, doken sporen van het oude krijgsgevangenenkamp op. Dat bracht Paul Denys, een lokale amateurhistoricus en gemeenteraadslid voor Vlaams Belang, ertoe zich in de geschiedenis van het kamp en in het lot van de Letten te verdiepen. Hij legde contact met het Bezettingsmuseum in Riga, waar hij met open armen werd ontvangen. Denys werd gedecoreerd door de Letse president en Zedelgem en het Bezettingsmuseum hoestten elk 50.000 euro op voor een monument, ontworpen door een Letse kunstenaar. Zo werd Zedelgem plots een herdenkingsoord voor de Letse diaspora. In tegenstelling tot de Duitse waren de Letse krijgsgevangenen in 1946 niet naar huis teruggekeerd, omdat hun land op dat moment was ingelijfd bij de Sovjet-Unie. Ze vormden de harde kern van de activisten die dat bekwamen.

Zedelgem was blij met zoveel internationale aandacht, zo blij zelfs dat het plein waar het monument belandde 'Brividaplein' werd genoemd, Lets voor vrijheid. Het plein is voorlopig een braakliggend terrein op het einde van een doodlopend straatje in een nieuwbouwwijk, zo'n drie kilometer van het reservaat. De Vlaamse overheid had het gemeentebestuur gewaarschuwd dat zo'n monument internationale opschudding zou veroorzaken, en ook binnen de plaatselijke vzw van gidsen in het reservaat kwam er kritiek. Toch bleef Denys het enige aanspreekpunt voor het gemeentebestuur, ook bij de voorbereiding van een publieksboek en tentoonstelling, beide gepland voor deze herfst. Voor de burgemeester en schepenen was het idee dat Zedelgem een internationale trekpleister zou worden, erg aantrekkelijk. En zij verkozen lokaal advies, zelfs uit verdachte hoek, boven professionele expertise.

Wraak

But it takes two to tango. Hoe zit de Letse vork van het verhaal aan de steel? Het Bezettingsmuseum in Riga wordt gedragen door de 'remigranten', de leden van de Letse diaspora die na 1991 terugkeerden uit de Verenigde Staten en Australië. Zij hadden koopkracht, internationale connecties en het vaste voornemen een ideologische revanche te nemen.

Het museum stelt dat Letland onafgebroken bezet bleef van 1940 tot 1991, eerst door de Sovjet-Unie, dan door nazi's, dan weer door Sovjets. Begrippen als collaboratie en verzet blijven zo ongewijzigd van toepassing voor die hele periode. Tijdens het Sovjetbewind werden zijzelf afgeschilderd als een bende nazi's en landverraders, die niet zonder redenen op de vlucht sloegen. Maar door de periode na 1945 evengoed een bezetting te noemen, waren alle Letten die níet op de vlucht sloegen plots ook landverraders en collaborateurs. Dat geldt dan voor al wie voor de Sovjetadministratie werkt

en voor de Russischtalige minderheid, die zo'n derde van de bevolking uitmaakt.

De bijenkorf afbreken zou een gemakkelijkheidsoplossing zijn: het krijgsgevangenenkamp moet niet worden verdoezeld

Die laatsten mochten aanvankelijk geen burgers van Letland worden, later konden ze het burgerschap verwerven na een Lets taalexamen. Vandaag nog weigeren meer dan 200.000 Russischtalige inwoners van Letland een aanvraag in te dienen voor datgene wat zij menen nooit verloren te hebben: het burgerschap van het land waar zij en hun voorouders al sinds de jaren 40 wonen.

Geschenk voor Poetin

De Europese Unie is nooit erg begaan geweest met de rechten van nationale minderheden, en liet dat decennialang aan de Raad van Europa over. Dat had rampzalige gevolgen, zoals de overhaaste erkenning van de onafhankelijkheid van Kroatië, zonder vragen te stellen over het lot van de Servische minderheid.

In 2004, toen Letland lid werd van de Europese Unie, faalde die om de rechten van de Russische minderheid te garanderen. Dat was een godsgeschenk voor Vladimir Poetin. Volgens zijn propaganda waren en zijn de Baltische staten in de greep van verstokte neonazi's die zich van een Antisovjetdiscours bedienen om hun Russischtalige inwoners te discrimineren. Ook de toenadering van Oekraïne tot de Europese Unie tijdens de Oranjerevolutie in 2004 vormde in Poetins ogen een directe bedreiging voor de Russischtalige minderheid in dat land. Dat verschafte hem argumenten voor de inlijving van de Krim en voor de Russische interventie in Donetsk en de Dombas-regio.

Denys is Zedelgem niet, net zoals het Bezettingsmuseum Letland niet is. In beide gevallen gaat het om een minderheidsfractie die door de nalatigheid van de meerderheid een strategische overwinning scoorde. Vlaams Belang heeft met de Letse diaspora meer dan een voorliefde voor het huldigen van SS'ers gemeen. Voor beide is het wedervaren van nazicollaborateurs na 1945 een alibi om daders in slachtoffers om te toveren. In Vlaanderen gaat het dan om de 'slachtoffers van de repressie', in Letland om krijgsgevangenen, die bij gebrek aan vredesverdrag en door de Koude Oorlog aan repatriëring ontsnapten en een vrijgeleide kregen voor straffeloosheid. Meer nog, voor de Letse diaspora en voor de Vlaamse beweging fungeert het taalnationalisme als een instrument van een politiek die de uitsluiting van minderheden en migranten rechtvaardigt. Dat beide daarmee Poetins strategie van destabilisering van Europa dienen, mag niemand verbazen.

De bijenkorf afbreken zou een gemakkelijksoplossing zijn – de schandplek witgewassen, een uitschuiver vergeten? In 1945 werd Zedelgem plots de wereld, mijn dorp. Zo'n gigantisch krijgsgevangenenkamp moet niet worden verdoezeld, maar verdient duiding. Waarom zou je niet het verband leggen tussen het verhaal van SS-vrijwilligers uit Letland en die uit Zedelgem zelf? Het is een uitdaging om kritisch om te gaan met het nazi- en het Sovjetverleden zonder in de val te trappen beide op dezelfde hoogte te plaatsen. Het is een verhaal van migratie, van bestraffing en straffeloosheid, van schuld bekennen en schuld omdraaien. Het monument moet een Mahnmal zijn, een waarschuwingsteken zoals er vele in Duitsland zijn, en waarbij herdenken en huldigen elkaars tegenpolen zijn.